

Overlast en criminaliteit

door jongeren met een

licht verstandelijke beperking

Een onderzoek naar de Utrechtse aanpak

[Annemiek Lieferink]
[Jeugd & Veiligheid]
[Gemeente Utrecht]
[2010]

Abstract

The purpose of this study was to increase knowledge about youth with mild intellectual disabilities who exhibit nuisance and criminal behavior, to improve the method used in Utrecht to tackle such behavior. Seventeen professionals were interviewed, several case files were examined and manuals of three projects were analyzed. The main point that the results of this study reveal is that the identification of youth with mild intellectual disabilities is poor. Professionals find it difficult to recognize youth with mild intellectual disabilities because they show streetwise behavior and hide their disabilities. Besides poor identification, this study reveals a lack of a preventive, mild form of intervention and the possibility of long support for youth with mild intellectual disabilities. It is recommended to investigate how identification can be improved and how the range of interventions can be broadened.

Annemiek Lieferink
3033619

Masterthesis Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken/ Pedagogische Wetenschappen
Universiteit Utrecht, juni 2010

Een onderzoek in opdracht van Jeugd & Veiligheid, gemeente Utrecht

Thesisbegeleider: Dr. C. Baerveldt

Inleiding

Debiel of *imbeciel*, dit zijn lange tijd de officiële benamingen geweest voor een verstandelijke beperking in classificatiesystemen als de DSM (APA, 1994). Tegenwoordig zijn zulke termen uit den boze. Men spreekt liever over een verstandelijke handicap of verstandelijke beperking, het liefst zou men zelfs spreken over ‘mensen met mogelijkheden’ (Pijnenburg & Vosman, 1996). Het problematische aan het gebruik van deze termen is dat zij allen een eenzijdig beeld schetsen. Er bestaat eenvoudigweg geen term die beide kanten van de medaille laat zien en uitgaat van zowel beperkingen als mogelijkheden.

Helaas is niet alleen de term eenzijdig, maar ook het beeld dat een verstandelijke beperking oproept. Een verstandelijke beperking wordt al snel geassocieerd met uiterlijke kenmerken zoals bij het Syndroom van Down en vrijwel altijd met lage intellectuele vermogens. Dit schiet echter tekort, een verstandelijke beperking omvat veel meer dan alleen een laag niveau van intelligentie en een verstandelijke beperking is ook niet altijd direct zichtbaar (Wuyts, 1998). Vooral bij jongeren met een licht verstandelijke beperking kan dit een probleem vormen. De laatste jaren groeit de aandacht voor deze jongeren. Hoewel de term 'licht' verstandelijk beperkt suggereert dat er vrij weinig aan de hand is en op het eerste gezicht aan deze jongeren ook niets te merken is, ontwikkelen zij vaak ernstig probleemgedrag (Stoll, Bruinsma & Konijn, 2004). Zeker in de grote steden is opgevallen (zie hiervoor bijvoorbeeld het Jaarplan Jeugd en Veiligheid van de gemeente Amsterdam, 2009) dat er bij jongeren die deel uit maken van overlastgevende of criminele jeugdgroepen steeds vaker geconstateerd wordt dat er sprake is van een licht verstandelijke beperking. Dit komt overeen met onderzoek naar criminaliteit onder jongeren met een licht verstandelijke beperking, zij komen vaker voor binnen het justitiële systeem dan jongeren zonder beperking (Hassan & Gordon, 2003). Niet alleen is dit nadelig voor de toekomst van de jongeren zelf, maar dit brengt ook overlast en hoge kosten met zich mee voor de maatschappij (Cohen & Bowles, 2009).

Vooralsnog is er weinig bekend over de relatie tussen een licht verstandelijke beperking en het ontstaan van jeugdcriminaliteit (Hassan & Gordon, 2003). Wel wordt een licht verstandelijke beperking als extra risicofactor gezien bovenop algemene risicofactoren die gelden voor het ontstaan van criminaliteit bij jongeren (Koolhof, Loeber en Collot d'Escury, 2007). Daarnaast blijkt dat jongeren met een licht verstandelijke beperking niet altijd bij het juiste behandelaanbod terecht komen doordat zij vaak niet als zodanig worden herkend (Hassan & Gordon, 2003). Jongeren missen op deze manier de ondersteuning die zij nodig hebben (Van Nieuwenhuijzen, Orobio de Castro & Matthys, 2006). Criminaliteit onder jongeren met een licht verstandelijke beperking lijkt om een specifieke aanpak te vragen.

Dit heeft ertoe geleid dat binnen de gemeente Utrecht de vraag is ontstaan of de huidige aanpak van criminaliteit en overlast wel werkzaam is voor jongeren met een licht verstandelijke beperking. De doelstelling van dit onderzoek is dan ook kennis aan te leveren die het mogelijk maakt om de huidige aanpak te verbeteren. Dit onderzoek richt zich op de volgende vragen;

- *Wat zijn de kenmerken van Utrechtse jongeren (12-23) met een licht verstandelijke beperking die overlastgevend en crimineel gedrag vertonen?*
- *Hoe verloopt de toeleiding van jongeren met een licht verstandelijke beperking binnen de groepsaanpak?*
- *Wat is volgens specialisten nodig om de werkzaamheid van interventies voor jongeren met een licht verstandelijke beperking te verhogen?*
- *In hoeverre voldoen de projecten Titan, IOH en NPT aan deze criteria?*

Theoretisch kader

Definitie en classificatie

Om de mate van verstandelijke beperking vast te stellen wordt gebruik gemaakt van IQ-testen, IQ-scores worden ingedeeld in IQ-klassen. Er bestaat een variëteit aan indelingen en termen die worden gebruikt om de verschillende klassen aan te duiden. Voor een licht verstandelijke beperking varieert de IQ classificatie van 50/55 tot 70/75. Mensen met een hoger IQ, namelijk van 70/75 tot 85/90 worden zwakbegaafd genoemd (Stoll, Bruinsma & Konijn, 2004). De DSM-IV gebruikt de term 'Borderline Retardation', daarmee aangevend dat het om grensgevallen gaat (APA, 1994). Over het algemeen worden mensen die zwakbegaafd zijn niet als verstandelijk beperkt beschouwd maar maken zij onderdeel uit van de normale verdeling van intellectueel functioneren (Stoll, Bruinsma & Konijn, 2004). Toch worden ook zij vaak geclassificeerd als licht verstandelijk beperkt. Zwakbegaafden vertonen veelal dezelfde kenmerken als mensen met een licht verstandelijke beperking. Dit speelt vooral op het gebied van sociaal functioneren. Daarom kan er volgens het AAIDD bij een wat hoger IQ alsnog sprake zijn van een licht verstandelijke beperking wanneer er gezien het sociale functioneren behoefte is aan speciale ondersteuning (Nieuwenhuijzen, Orobio de Castro & Matthys, 2006; Stoll, Bruinsma & Konijn, 2004). Dit sociale functioneren speelt volgens de DSMIV zelfs een doorslaggevende rol, mensen met een laag IQ en een hoge mate van sociale redzaamheid of sociaal aanpassingsvermogen, hebben geen verstandelijke beperking (APA, 1994).

Delinquent gedrag

Nog steeds is er weinig bekend over de prevalentie en het ontstaan van crimineel en overlastgevend gedrag bij jongeren met een licht verstandelijke beperking. Inconsistentie in het gebruik van termen, definities en classificaties maakt dat er geen harde cijfers bekend zijn en dat dit een lastig te onderzoeken gebied is. Percentages variëren van 1% tot 40% wanneer gekeken wordt naar de prevalentie van een IQ tussen de 50 en 85 binnen de populatie delinquenten, afhankelijk van de onderzochte steekproef en de gebruikte methodologie (Lindsay, 2002). Holland, Clare en Mukhopadhyay (2002) menen dat jongeren met een licht verstandelijke beperking oververtegenwoordigd zijn in het justitiële circuit.

Het ontstaan van jeugdcriminaliteit

Delinquent gedrag neemt toe tijdens de adolescentie (Loeber, Slot & Sergeant, 2001). Volgens Moffit (1993) kan deze stijging verklaard worden doordat er naast de groep *life-course-persistent* delinquenten ook een groep delinquenten bestaat die alleen tijdens de adolescentie delinquent gedrag vertonen, namelijk de *adolescent limited* delinquenten. Zij ervaren een kloof tussen hun maatschappelijke en biologische volwassenheid en zetten zich hierdoor af tegen maatschappelijke regels. De verklaring voor de *life-course-persistent* delinquenten wordt gezocht in de psychologische of biologische kenmerken van individuen zoals lage intelligentie, lage zelfcontrole of impulsiviteit. Zij vertonen op jonge leeftijd al probleemgedrag. Voor jongeren uit de *adolescent limited* groep vormen *life-course-persistent* delinquenten een voorbeeld, zij voelen zich aangetrokken tot hun gedrag.

Naast het onderscheid dat gemaakt kan worden tussen *life-course persistent* en *adolescent limited* delinquenten bestaan er in de literatuur verschillende criminologische verklaring modellen. Voorbeelden zijn de bindingstheorie (Hirschi, 1969) waarmee het ontstaan van crimineel gedrag verklaard wordt door het ontbreken van een binding met de maatschappij, of de strain-theorie (Merton, 1938) welke uitgaat van een spanningsveld tussen gestelde doelen en beschikbare middelen als oorzaak van crimineel gedrag.

Deze modellen kunnen inzicht geven in het ontstaan van delinquent gedrag bij jongeren. In traditie van deze theorieën is veel onderzoek verricht, veelvuldig is er kritiek geleverd of zijn theorieën aangevuld of aangepast. Gesteld kan worden dat alle theorieën elementen bevatten die kunnen bijdragen aan het verklaren van het ontstaan van crimineel gedrag. Deze theorieën omschrijven hoe criminaliteit ontstaat in een maatschappij, maar zijn niet bedoeld ter verklaring van het ontstaan van crimineel gedrag van specifieke individuen. Voor diagnostische doeleinden is het balansmodel geschikter (Loeber, Slot & Sergeant, 2001). Dit model stelt dat delinquent gedrag kan ontstaan door een cumulatie van

risicofactoren en een gebrek aan beschermende factoren. Risicofactoren zijn omstandigheden die de kans op een latere negatieve uitkomst vergroten. Beschermende factoren zijn factoren die, ondanks de aanwezigheid van risicofactoren, de kans op een latere negatieve uitkomst verminderen. Een factor kan zowel een risicofactor als een beschermende factor zijn (Koops & Orobio de Castro, 2005). De aanwezigheid van een enkele risicofactor hoeft niet per se te leiden tot delinquent gedrag. Het is vooral de cumulatie van risicofactoren die de kans vergroot op het ontstaan en in stand houden van probleemgedrag. Hierbij is er sprake van interactie tussen de factoren. Het karakter van een kind kan bijvoorbeeld van invloed zijn op het opvoedingsgedrag van zijn ouders. Carr en Vandiver (2001) stellen dat de balans tussen de verschillende factoren bepaalt of een persoon uiteindelijk delinquent gedrag ontwikkelt. De aard van de factoren doet er minder toe dan de kwantitatieve balans.

Risicofactoren bij jongeren met een licht verstandelijke beperking

Koolhof, Loeber, Wei, Pardini en Collot d'Escury (2007) onderzochten de aanwezigheid van risicofactoren bij delinquente jongeren met en zonder licht verstandelijke beperking. Hieruit bleek dat zowel ten aanzien van de historische factoren (de leeftijd ten tijde van het eerste delict, de ernst en het aantal delicten) als ten aanzien van kindfactoren (antisociale houding en middelenmisbruik) en ten aanzien van gezinsfactoren (gebrek aan toezicht, gebrek aan steun en communicatie, fysieke straf, stress in het gezin en antisociale familieleden) jongeren met en jongeren zonder licht verstandelijke beperking elkaar vrijwel niet ontlopen. Ten aanzien van depressie, gebrek aan pro-sociale vrienden en een hoog percentage delinquente vrienden en ten aanzien van de domeinen school en buurt lijken jongeren met een licht verstandelijke beperking kwetsbaarder dan andere jongeren omdat zij met meer risicofactoren worden geconfronteerd en over minder beschermende factoren beschikken dan andere jongeren (Koolhof, Loeber & Collot d'Escury, 2007).

Jongeren met een licht verstandelijke beperking blijken minder pro-sociale vrienden te hebben en vaker met delinquente vrienden op te trekken dan jongeren zonder licht verstandelijke beperking (Koolhof, Loeber, Wei, Pardini & Collot d'Escury, 2007). De aanwezigheid van delinquente vrienden versterkt een positieve houding ten opzichte van antisociaal gedrag (Dishion, McCord & Poulin, 1999). Het onder elkaar positief bekrachtigen van delinquent en antisociaal gedrag leidt tot een sfeer waarin delinquent gedrag geaccepteerd en daardoor ook meer uitgevoerd wordt. Naast dat jongeren met een licht verstandelijke beperking vaker optrekken met delinquente vrienden zijn zij ook gevoeliger voor de invloed van deze vrienden aangezien zij sterk gericht zijn op sociale bekrachtiging. Jongeren met een licht verstandelijke beperking worden vaak door andere delinquenten ingezet bij criminele

activiteiten (Davis, 2005). Zij hebben een sterke behoefte om geaccepteerd te worden en zullen daardoor meedoen om vriendschap te verkrijgen. Daarbij ontwikkelen jongeren met een licht verstandelijke beperking door herhaaldelijke problemen op sociaal gebied vaak depressieve gevoelens en een negatief zelfbeeld. Hierdoor zijn zij geneigd meer op anderen te vertrouwen dan op hun eigen kunnen of mening (Didden, 2006; Koolhof, Loeber & Collot d'Escury, 2007).

Door verminderde cognitieve en sociale vaardigheden is school voor jongeren met een licht verstandelijke beperking zwaarder, zij blijven significant vaker zitten en halen slechtere cijfers dan anderen (Koolhof, Loeber, Collot d'Escury, 2007). Er is regelmatig onderzoek gedaan naar schoolfactoren en delinquent gedrag van jongeren. Uit deze onderzoeken komt naar voren dat er een verband bestaat tussen crimineel gedrag en individuele factoren zoals slechte prestaties, weinig motivatie en inzet en een gering gevoel van betrokkenheid bij school (Vettenburg, 1988, Nijboer, 1997, Gottfredson, 2001).

Koolhof, Loeber en Collot d'Escury (2007) noemen daarnaast ook dat jongeren met een licht verstandelijke beperking vaker in een slechte buurt wonen. Dit vormt een risicofactor doordat buurtfactoren zowel direct als indirect gekoppeld kunnen worden aan de ontwikkeling van delinquent gedrag. Zo kunnen onder andere de afwezigheid van sociale controle, een negatieve perceptie van de buurt door bijvoorbeeld verloedering en de aanwezigheid van delinquente leeftijdgenoten, bijdragen aan het ontstaan van crimineel gedrag bij jongeren (Nuytiens & Brolet, 2008).

Sociale vaardigheden

Impulsiviteit, een gebrek aan empathie en een gebrek aan gevoelens van spijt en schuld worden als belangrijke risicofactoren beschouwd voor het ontstaan van delinquent gedrag (Cooke & Michie, 2002). Ten aanzien van deze factoren lijken jongeren met een licht verstandelijke beperking meer risico te lopen dan andere jongeren.

Uit verschillende studies komt naar voren dat jongeren met een licht verstandelijke beperking problemen hebben met sociale informatieverwerking (Van Nieuwenhuijzen, Bijman, Lamberix, Wijnroks, Orobio de Castro, Vermeer & Matthys, 2005, Van Nieuwenhuijzen, Orobio de Castro & Matthys, 2006). Verstoringen in het proces van sociale informatieverwerking kunnen leiden tot verschillende probleemgedragingen, waaronder delinquent gedrag (Van Nieuwenhuijzen, Orobio de Castro & Matthys, 2006). Bij adequate sociale informatieverwerking wordt sociale informatie goed waargenomen, gedrag van anderen juist geïnterpreteerd, eigen emoties adequaat gereguleerd, verschillende mogelijke reacties op de situatie bedacht en daaruit de juiste reactie geselecteerd en uitgevoerd.

Adequate sociale informatieverwerking vereist een aantal vaardigheden waar jongeren met een licht verstandelijke beperking meer moeite mee hebben dan andere jongeren (Van Nieuwenhuijzen, Bijman, Lamberix, Wijnroks, Orobio de Castro, Vermeer & Matthys, 2005). Zo vereist het juist interpreteren van gedrag dat je perspectief kunt nemen. Perspectief nemen houdt in dat je je kunt verplaatsen in een ander en kan bedenken wat de ander ziet, voelt of denkt en is daarmee een belangrijke voorwaarde voor gevoelens van empathie en spijt (Hendriks, Rutten, Stams & Brugman, 2006). Door perspectief te nemen kun je het gedrag van een ander begrijpen en er op in spelen. Gebrekkige perspectiefname leidt ertoe dat jongeren met een licht verstandelijke beperking steeds verrast worden door het gedrag van de ander en overvallen worden door situaties die zij niet hadden verwacht (Koolhof, Loeber & Collot d'Escury, 2007). Daarbij hebben deze jongeren moeite met cognitieve inhibitie. Dit is het vermogen om bepaald gedrag te onderdrukken en ook een vereiste voor adequate sociale informatieverwerking. Voor jongeren met een licht verstandelijke beperking is het lastig om de consequenties van hun gedrag te overzien en daarbij missen ze de cognitieve rem om hun impulsen te onderdrukken (Van Nieuwenhuijzen, Orobio de Castro & Matthys, 2006).

Problemen met sociale informatieverwerking leiden ertoe dat jongeren met een licht verstandelijke beperking soms ongepast gedrag vertonen. Dit roept afwijkende reacties op uit de omgeving. Hierdoor ontstaat een vicieuze cirkel die de problemen met sociale informatieverwerking versterken (Freeman, 2000; Van Nieuwenhuijzen, Orobio de Castro & Matthys, 2006).

Met oog op het balansmodel lijkt juist dit gebrek aan sociale vaardigheden bij jongeren met een licht verstandelijke beperking een belangrijke rol te spelen bij het ontwikkelen van crimineel gedrag. De cumulatie van risicofactoren op verschillende leefgebieden (het wonen in een slechte buurt, het hebben van delinquente vrienden, problemen op school en depressieve gevoelens) en de problematische sociale vaardigheden vergroten de kans op het ontstaan en in stand houden van probleemgedrag.

Specifieke aanpak jongeren met een licht verstandelijke beperking

Diverse onderzoeken zijn verricht naar intelligentie als moderator van behandelingseffect bij jongeren uit de algemene (niet specifiek licht verstandelijk beperkte) populatie. Uit deze studies kwam naar voren dat een lagere intelligentie samenhangt met verminderde effectiviteit van reguliere psychosociale behandelingen (zie voor een overzicht Van Nieuwenhuijzen, Orobio de Castro en Matthys, 2006). Onderzoek van Vance, Bowen, Fernandez & Thompson (2002) wijst specifiek uit dat het effect van psychosociale behandeling minder groot is voor

jongeren met een licht verstandelijke beperking (IQ 55-70) dan voor jongeren met een hoger IQ.

Ook zijn specifieke behandelvormen ontwikkeld voor het verminderen van gedragsproblemen bij jongeren met een (licht) verstandelijke beperking. Onderzoek naar de effectiviteit van deze behandelingen heeft echter slechts beperkt plaatsgevonden (zie hiervoor Didden 2006, Veerman, Janssens & Delicat, 2004), deze studies bevatten geen controlegroep zodat er geen harde conclusies getrokken kunnen worden. Gezamenlijk geven deze studies wel de indicatie dat jongeren met een licht verstandelijke beperking meer baat hebben bij behandelingen die specifiek op hen gericht zijn dan bij reguliere behandelingen.

Interventies bij jongeren met een licht verstandelijk beperking

Van der Laan (2004) geeft een aantal voorwaarden aan voor interventies. Één van deze voorwaarden is het behoeftebeginsel. Volgens dit beginsel moeten interventies zich richten op de kenmerken, risicofactoren en problemen van individuen die direct samenhangen met delinquent gedrag, ofwel de crimogene behoeften. Aangezien er meestal sprake is van diverse crimogene behoeften zal een interventie zich op verschillende aspecten moeten richten en daarbij ook verschillende methodieken moeten aanwenden. Dit is het beginsel van behandelmodaliteit. Een derde voorwaarde is het responsiviteitsbeginsel. Dit beginsel veronderstelt dat een interventie aangepast moet zijn op de intellectuele en sociale mogelijkheden van individuen.

Met het oog op het behoeftebeginsel zou het verbeteren van de gebrekkige sociale vaardigheden van jongeren met een licht verstandelijke beperking een belangrijk onderdeel moeten vormen van interventies gericht op de preventie van criminaliteit. Door interventies te richten op het verbeteren van sociale vaardigheden zullen jongeren met een licht verstandelijke beperking minder vaak problemen ervaren op sociaal gebied waardoor de kans op het ontwikkelen van depressieve gevoelens afneemt en de kans op het ontwikkelen van een positief zelfbeeld toeneemt. Hierdoor zullen zij minder gericht zijn op sociale bekrachtiging en zullen zij beter in staat zijn om relaties aan te gaan met pro-sociale vrienden en minder vaak optrekken met delinquente vrienden.

Het is van belang dat jongeren met een licht verstandelijke beperking leren hoe zij betekenisvolle relaties kunnen aangaan en onderhouden. Een informeel sociaal netwerk kan een jongere ondersteuning bieden bij het participeren in de maatschappij. Bij onvoldoende informele ondersteuning zal probleemgedrag toenemen (Didden, 2006).

Interventies moeten zich volgens Collot d'Escury (2005) richten op het leren perspectief nemen om positieve sociale interacties mogelijk te maken. Daarbij moeten interventies

aansluiten op het sociaal emotioneel functioneren en zich richten op het opbouwen van zelfvertrouwen om geleerde vaardigheden te durven toepassen (Collot d'Escury, 2005). Om het zelfvertrouwen van jongeren met een licht verstandelijke beperking te vergroten kan gebruik gemaakt worden van taakoriëntatie. Dit houdt in dat de jongere leert focussen op zijn eigen taken in plaats van zichzelf te vergelijken met anderen. Een begeleider kan bijvoorbeeld benadrukken in welke taken een jongere goed is en de jongere dit ook laten ervaren door te oefenen met kleine taken en deze steeds verder uit te breiden. Hierbij is het van belang dat de situatie steeds geëvalueerd wordt waarbij de jongere gewezen wordt op verbeteringen. Op deze manier zal een jongere succeservaringen opdoen en een positiever beeld van zichzelf ontwikkelen (Elias & Van Nieuwenhuijzen, 2001).

Programma's voor het aanleren van sociale vaardigheden zijn succesvol toegepast in verschillende populaties, onder andere bij emotioneel en gedragsgestoorde kinderen (Kern, Wacker, Mace, Falk, Dunlap & Kromrey, 1995), verstandelijk beperkte kinderen (Misra, 1992) en zwakbegaafde kinderen (Bleeker, Van der Beek & Van der Molen, 1990). Doelstellingen van deze programma's lopen uiteen van het aanleren van eenvoudige vaardigheden (zoals groeten en hulp vragen) tot complexe cognitieve-sociale vaardigheden (zoals empathie). Technieken uit verschillende theorieën, bijvoorbeeld uit de sociale en operante leertheorie en de cognitieve gedragstheorie, worden naast elkaar gebruikt om bepaald gedrag aan te leren. Zo wordt vaak gebruik gemaakt van de technieken instructie, modeling, herhaling, feedback en bekrachtiging (zie bijvoorbeeld Bleeker, Van der Beek & Van der Molen, 1990).

Generalisatie

Hoewel bovengenoemde technieken in de praktijk succesvol zijn gebleken, is er ook een nadeel, de kans op generalisatie van het geleerde over tijd en plaats is gering (Ferretti, Cavalier, Murphy & Murphy, 1993). Met generalisatie wordt in deze context het meenemen van het geleerde naar nieuwe situaties bedoeld. Gebrekkige generalisatie vormt een groot nadeel wanneer het gaat om het aanleren van sociale vaardigheden bij jongeren met een licht verstandelijke beperking. Deze jongeren hebben namelijk meer moeite met abstraheren en daarom generaliseren van ervaringen naar vergelijkbare situaties dan andere jongeren. Hierdoor wordt van eigen ervaringen moeizaam geleerd (Collot d'Escury, 2005). Oefeningen zouden daarom zo dicht mogelijk moeten aansluiten op de natuurlijke situatie om generalisatie gemakkelijker te maken. Bij jongeren met een licht verstandelijke beperking is extra aandacht nodig voor generalisatie (Dösen, 2005). Dit kan door veel gebruik te maken

van herhaling, concretisering en het nemen van kleine stappen en door het bieden van structuur en veiligheid (Van Nieuwenhuijzen, Orobio de Castro en Matthys, 2006).

Zelfmanagement

Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat generalisatie bij jongeren met een licht verstandelijke beperking ook bevorderd kan worden door het toepassen van zelfmanagementtechnieken (Koegel & Koegel, 1990; Kern, Wacker, Mace, Falk, Dunlap & Kromrey, 1995). Door zelfmanagement kan een persoon zelf zijn trainingsdoel vaststellen en het eigen leerproces beoordelen en bekrachtigen (Kern, Wacker, Mace, Falk, Dunlap & Kromrey, 1995). Een zelfmanagementtraining begint met externe controle of sturing door een trainer. Zodra de persoon leert zich de instructies van de trainer eigen te maken door internalisatie, kan de afhankelijkheid van externe controle afnemen en richt de training zich op zelfinstructie. De inhoud van zelfinstructie kan variëren van zichzelf moed inspreken (ik weet dat ik het kan), zichzelf geruststellen (goed ademen en rustig blijven), belonen (dat heb ik goed gedaan) tot relativeren (het geeft niet, de volgende keer beter). Bij zelfmanagement is het belangrijk dat een persoon zijn eigen doelen stelt, strategieën bedenkt om deze doelen te bereiken, het eigen gedrag registreert en evalueert en zichzelf een consequentie toedient (bijvoorbeeld een beloning) (Didden, 2006). Door zelfmanagement leert een persoon de verschillende consequenties van zijn gedrag te overzien, deze te reflecteren, erop te anticiperen en vervolgens pas het gedrag te vertonen. Op deze manier krijgt een persoon controle over zijn impulsen, dit zorgt voor verbeterde sociale vaardigheden zoals leren omgaan met frustraties, kritiek geven en ontvangen en op je beurt kunnen wachten (Embregts, 2006).

Video-opnamen

Het nadeel van zelfmanagement is dat directe zelfregistratie vereist is, hetgeen sociale interactie kan verstoren. Door gebrekkige generalisatie is vooral bij jongeren met een licht verstandelijke beperking het verstoren van sociale interactie een groot nadeel volgens Embregts (2000a). Dit probleem kan opgelost worden door gebruik te maken van video-opnames. Een ander voordeel van het gebruik van video-opnames is dat zij herhaaldelijk bekeken kunnen worden.

In een samenwerkingsproject tussen de afdeling Orthopedagogiek van de Radboud Universiteit Nijmegen en het Orthopedisch Centrum Pluryn is daarom het sociaal vaardigheidsprogramma 'videofeedback en zelfmanagement' ontwikkeld om sociaal

ongewenst gedrag bij jongeren met een licht verstandelijke beperking in de natuurlijke situatie te doen afnemen.

Embregts (2006) heeft meerdere onderzoeken gedaan naar de effectiviteit van dit programma. Hiervoor is de methode meerdere keren ingezet bij licht verstandelijk beperkte jongeren, wonend in een instelling, die onaangepaste externaliserende sociale gedragingen vertoonden. Van deze jongeren worden tijdens dagelijkse situaties, zoals lunch, diner of groepsvergaderingen, video-opnames gemaakt. Samen met een begeleider bespreken de jongeren achteraf de opnames. Hierbij wordt aandacht besteed aan het zelf registreren van gewenst en storend gedrag, het zelf bedenken van goede alternatieve reacties en zelfbeloning. De videotraining in combinatie met het aanleren van zelfmanagementtechnieken lijkt werkzaam te zijn voor jongeren met een licht verstandelijke beperking (zie hiervoor Embregts, 2000, 2002a, 2002b, 2003). Enkele jongeren lieten een directe afname van storend gedrag zien, bij de anderen was een geleidelijke afname zichtbaar. De methode resulteerde in een toename van sociaal aangepast gedrag. Hoewel de validiteit beperkt is door het ontbreken van een controlegroep en de generaliseerbaarheid beperkt is door het ontbreken van een random steekproef, geven de resultaten de aanwijzing dat zelfmanagement werkzaam is bij jongeren met een licht verstandelijke beperking.

Ook Janssens en Muller (2006) bepleiten het gebruik van video-opnames bij de behandeling van gedragsproblemen bij jongeren met een licht verstandelijke beperking. Zij analyseerden de mogelijkheden van video-hometraining en video-praktijktraining als methode om ouders en groepsleiding op positieve wijze te leren communiceren met jongeren met een licht verstandelijke beperking. Videohulpverlening biedt de mogelijkheid om veelvoorkomende interactiepatronen aan de orde te stellen en aan deze beelden eenvoudige cognities en emoties te verbinden die duidelijk maken waarom deze patronen zo verlopen. Door de videobeelden te bespreken kan op zeer concrete en inzichtelijke manier duidelijk gemaakt worden hoe interactiepatronen verbeterd kunnen worden. Belangrijk binnen deze methode is ook het motiveren van personen door herhaaldelijk goede interactiepatronen te belonen.

Samenvattend

Voor het ontstaan van delinquent gedrag bij jongeren met een licht verstandelijke beperking is geen eenduidige verklaring te vinden. Volgens het balansmodel ontstaat delinquent gedrag door een cumulatie van risicofactoren en een gebrek aan beschermende factoren. Op basis van de onderzochte literatuur kan geconcludeerd worden dat jongeren met een licht verstandelijke beperking extra kwetsbaar zijn voor het ontwikkelen van crimineel

gedrag aangezien zij met meer risicofactoren geconfronteerd worden en over minder beschermende factoren beschikken dan andere jongeren.

Onderzoek geeft de aanwijzing dat jongeren met een licht verstandelijke beperking meer profijt hebben van behandelingen die specifiek op hen gericht zijn dan van reguliere behandelingen. Onderzoek wat deze aanwijzing ondersteunt heeft echter slechts beperkt plaatsgevonden, er kunnen geen harde conclusies worden getrokken. Samen met de risicofactoren die spelen bij jongeren met een licht verstandelijke beperking bieden deze studies wel aanknopingspunten voor de vorm en inhoud van specifiek op de doelgroep gerichte interventies.

Uit de literatuur komen de volgende criteria naar voren die de werkzaamheid van interventies voor jongeren met een licht verstandelijke beperking verhogen;

Tabel 1: Criteria vanuit de literatuur voor interventies voor jongeren met een licht verstandelijke beperking

Criteria interventies voor jongeren met een licht verstandelijke beperking;

- Aanleren van sociale vaardigheden en opbouwen van zelfvertrouwen,
- Aansluiten op sociaal emotioneel functioneren,
- Extra aandacht voor generalisatie, door nabootsen natuurlijke situatie of zelfmanagementtechnieken (eventueel in combinatie met video-opnamen),
- Veel herhaling, kleine stappen, structuur, veiligheid en concretisering.

Interventies moeten zich richten op het opbouwen van zelfvertrouwen en het verbeteren van sociale vaardigheden, met name het perspectief nemen, zodat jongeren met een licht verstandelijke beperking minder gericht zijn op sociale bekrachtiging en in staat zijn om positieve sociale relaties aan te gaan en een ondersteunend netwerk op te bouwen. Het opbouwen van zelfvertrouwen kan door taakoriëntatie en het bieden van succeservaringen. Interventies moeten daarnaast aansluiten bij het sociaal emotioneel functioneren.

Bij jongeren met een licht verstandelijke beperking is extra aandacht nodig voor generalisatie. Dit kan door zoveel mogelijk de natuurlijke situatie na te bootsen, door herhaling en concretisering, door het bieden van structuur en veiligheid en door het maken van kleine stappen. Generalisatie kan ook bevorderd worden door gebruik te maken van zelfmanagementtechnieken waarbij een persoon zelf zijn trainingsdoel vaststelt en het eigen leerproces beoordeeld en bekrachtigd. Het gebruik van video-opnames biedt hierbij een groot voordeel.

Methoden

Design

Er zijn interviews afgenomen bij 17 professionals waaronder wijkagenten en jongerenwerkers, specialisten op het gebied van jongeren met een licht verstandelijke beperking, toeliders en coördinatoren en uitvoerders van de projecten Titan, Intensieve Outreachende Hulpverlening (IOH) en Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer (NPT). Informatie uit deze interviews is aangevuld met dossieronderzoek en een analyse van de handleidingen van de drie projecten.

Beschrijving respondenten

Vier wijkagenten en drie jongerenwerkers afkomstig uit verschillende wijken van Utrecht zijn geïnterviewd. Er is gesproken met drie respondenten werkzaam in het Veiligheidshuis, namelijk de individueel coördinator groepsaankpak, de voorzitter justitiële casusoverleggen jeugd en een vertegenwoordiger van het Jeugd Advies Team. Ook is een interview afgenomen bij een medewerker van MEE Utrecht, Gooi & Vecht, een organisatie die informatie, advies, ondersteuning en belangenbehartiging biedt aan mensen met een beperking en met de William Schrikker Groep, een landelijk werkende instelling voor jeugdbescherming, jeugdreclassering en pleegzorg voor kinderen met een beperking of kinderen van ouders met een beperking. Als laatste is gesproken met twee medewerkers van het project Titan, twee medewerkers van het project NPT en een medewerker van het project IOH.

Dataverzamelmethode

De interviews zijn gestructureerd aan de hand van een topiclijst. De inhoud van deze topiclijst varieerde per respondent en bestond uit (een deel van) de volgende onderwerpen: 1) de kenmerken van Utrechtse jongeren (12-23) met een licht verstandelijke beperking die overlastgevend of crimineel gedrag vertonen, 2) de huidige aanpak van overlast en criminaliteit onder deze jongeren, 3) werkzame componenten van interventies voor deze jongeren en 4) de beschrijvingen van Titan, IOH en NPT.

Ook is gebruik gemaakt van vignetten (zie bijlagen). Deze zijn tot stand gekomen na analyse van negen dossiers uit het digitale informatiesysteem COOs (Casusoverleg ondersteunend systeem) en aangevuld met informatie verkregen uit interviews. Een vignet is een korte beschrijving van een persoon of situatie die relevant geachte informatie bevat en wordt voorgelegd aan respondenten om een oordeel te krijgen over de beschreven persoon of situatie (Hermkens, 1983). In de vignetten is een variatie aangebracht op de volgende kenmerken; het gedrag van de ouders, het delictgedrag van de jongere en de mate waarin

duidelijk was dat er sprake is van een licht verstandelijke beperking. Zo varieerde het beschreven gedrag van ouders bijvoorbeeld van het meewerken om de jongere weer op het juiste pad te krijgen tot het ontkennen dat er sprake is van probleemgedrag.

Verschillende bronnen zijn gebruikt om informatie te verzamelen over de verschillende onderwerpen. Wijkagenten en jongerenwerkers, toeleiders en specialisten zijn gevraagd naar de kenmerken van jongeren met een licht verstandelijke beperking. De huidige aanpak van overlast en criminaliteit onder jongeren met een licht verstandelijke beperking is besproken met de toeleiders en de specialisten. De specialisten is gevraagd om informatie uit het literatuuronderzoek over werkzame componenten van interventies voor jongeren met een licht verstandelijke beperking aan te vullen. Er is gebruik gemaakt van de handleidingen van de drie projecten en de interviews met de uitvoerders en coördinatoren om de projecten te beschrijven. De vignetten zijn voorgelegd aan zowel de toeleiders als de uitvoerders en coördinatoren van de drie projecten.

Data-analyse

Voor de analyse van de verzamelde data is gebruik gemaakt van de door Boeije (2005) omschreven methode. Er is een woordelijke transcriptie gemaakt van de afgenomen interviews. Door middel van open coderen is de informatie uiteengegemaakt tot fragmenten met elk een eigen code die de inhoud van het fragment dekt. Deze fragmenten zijn gerangschikt, geselecteerd, samengevoegd en geclusterd in de fase van axiaal coderen. Op deze manier is een duidelijk overzicht van de verkregen informatie ontstaan met verschillende categorieën en hoofd- en subcodes. Als laatste vond het selectief coderen plaats waarbij er verbanden zijn gelegd tussen de categorieën.

Betrouwbaarheid

Om de betrouwbaarheid van dit onderzoek te verhogen is gebruik gemaakt van verschillende bronnen. De informatie verkregen uit deze bronnen was consistent, de informatie uit de interviews en de documenten kwamen overeen. Dit versterkt de aanname dat de professionals een duidelijk en betrouwbaar beeld hebben geschetst.

Daarnaast is het gebruik van suggestieve vragen zoveel mogelijk vermeden en hebben de interviews plaatsgevonden in een setting die zo min mogelijk van invloed was op de respondent.

Resultaten

IQ-classificatie licht verstandelijke beperking

Professionals hanteren verschillende indelingen op basis van IQ-scores voor het classificeren van een licht verstandelijke beperking. De genoemde IQ grenzen varieerden van 50 tot 55 als ondergrens en van 70 tot 75 als bovengrens voor een licht verstandelijke beperking. Voor zwakbegaafde jongeren worden IQ grenzen van 70 tot 75 als ondergrens en 85 tot 90 als bovengrens genoemd.

Sommige professionals rekenen ook zwakbegaafde jongeren tot de categorie licht verstandelijk beperkt. Één respondent gebruikte de term ‘zeer licht verstandelijk beperkt’ voor jongeren die gewoonlijk als zwakbegaafd worden gekenmerkt.

Een aantal keer werd benadrukt dat een IQ-score een momentopname is en daardoor volgens de professionals niet veel zegt over de daadwerkelijke cognitieve vermogens van een persoon.

Herkennen van een licht verstandelijke beperking

Één professional kan jongeren met een licht verstandelijke beperking soms aan het uiterlijk herkennen. Hij noemt dat deze jongeren er niet al te snugger uitzien en er soms ook jonger uitzien dan ze in werkelijkheid zijn.

Andere professionals geven echter aan dat een licht verstandelijke beperking vaak niet direct te herkennen is. Aan het uiterlijk van deze jongeren is niets te zien. Een medewerker van de William Schrikker Groep noemt dit zelfs het grootste kenmerk van jongeren met een licht verstandelijke beperking. Daarbij wordt door verschillende professionals aangehaald dat deze jongeren erg streetwise overkomen. Zij hebben zich bepaalde gedragspatronen eigen gemaakt en presenteren zich op een ‘stoere, macho-manier’ waarbij ze veel straattaal gebruiken. Ook wordt genoemd dat jongeren zich snel gelabeld voelen, zij willen niet gezien worden als iemand met een beperking en zullen er alles aan doen om dit te verbergen of maskeren. Dat jongeren streetwise overkomen en hun beperking proberen te verbergen maakt het volgens de professionals lastiger om een licht verstandelijke beperking op het eerste gezicht te herkennen. Professionals noemen dat je er daarom vaak pas later achter komt dat er sprake is van een verstandelijke beperking wanneer je bijvoorbeeld merkt dat een jongere geen verbanden kan leggen, geen conclusies kan trekken, niet kan herhalen wat er gezegd is en afspraken niet kan vertalen naar concrete handelingen.

Kenmerken van jongeren met een licht verstandelijke beperking

De kenmerken die professionals noemen lijken veel op de kenmerken die uit de literatuur naar voren komen. Jongeren met een licht verstandelijke beperking worden omschreven als een kwetsbare groep die problemen vertonen op meerdere leefgebieden. Zij lopen vast in de complexe of individualistische samenleving en hebben dan moeite om de draad weer op te pakken. Een professional omschreef dit als volgt;

“Ze moeten echt vechten om zich staande te houden in de samenleving.”

De thuissituatie van deze jongeren wordt als onstabiel omschreven, er is sprake van ‘kwetsbare multiproblem-gezinnen’. Vaak bieden ouders onvoldoende ondersteuning of is er bij de gezinsleden zelf ook sprake van een verstandelijke beperking. Een ander veelvoorkomend probleem is dat ouders de verstandelijke beperking van hun kind niet erkennen.

Jongeren met een licht verstandelijke beperking komen veelal uit een slechte buurt of achterstandswijk met veel sociale woningbouw, problemen tussen burens en overlast door jongeren. In tegenstelling tot de literatuur is dit volgens professionals geen specifiek kenmerk van jongeren met een licht verstandelijke beperking maar geldt dit voor de meeste criminele of overlastgevende jongeren.

Jongeren met een licht verstandelijke beperking volgen veelal speciaal onderwijs, vertonen veel uitval en spijbelen regelmatig. Door slechte prestaties is er voor hen geen status te verkrijgen op school.

Door problemen met sociale informatieverwerking hebben jongeren met een licht verstandelijke beperking volgens professionals een beperkt inlevingsvermogen, kunnen zij sociale situaties slecht inschatten, hebben zij de bedoelingen van mensen niet door, kunnen zij niet de gevolgen van hun gedrag overzien, is het herkennen van emoties moeilijk en hebben zij moeite met nee zeggen. Hierdoor zijn deze jongeren erg beïnvloedbaar en niet weerbaar in sociale situaties.

Het valt professionals op dat jongeren met een licht verstandelijke beperking weinig zelfvertrouwen hebben. Een professional omschreef dit als volgt;

“Ja, want je ziet vaak dat ze bij een intake binnenkomen met vier jassen aan en acht petjes op, helemaal zo in elkaar gedoken!”

Professionals vermoeden dat het verminderde zelfvertrouwen komt door eerdere negatieve ervaringen of mislukkingen, bijvoorbeeld op school of werk.

Delicten die door jongeren met een licht verstandelijk beperking worden gepleegd zijn volgens de professionals veelal diefstal, vernielingen en het veroorzaken van overlast. Daarbij komt uit de COOs-dossiers naar voren dat deze jongeren ook veel inbraken plegen. De

delicten die deze jongeren plegen zijn vaak opzichtig of zijn delicten waarbij je snel betrapt kunt worden. Een wijkagent omschreef dit als volgt;

“..maar als je naar de delicten zelf kijkt dan zijn ze gewoon niet slim bezig dan is daar niet over nagedacht. Je weet gewoon dat er camera's in de winkel hangen en toch gaan ze er gewoon naar toe.”

De delicten die deze jongeren plegen, plegen zij niet alleen. Jongeren met een licht verstandelijke beperking worden door delinquente vrienden ingezet bij criminele activiteiten. Zij zijn erg kwetsbaar voor de invloed van deze vrienden omdat ze zich willen bewijzen, stoer willen doen of status willen verkrijgen. De volgende termen worden hiervoor gebruikt; 'meeloopgedrag', 'hulpje', 'vuile zaakjes opknappen', 'snel gebruikt worden', 'makkelijk voor weinig geld mee te krijgen', 'inzetten voor hand en spandiensten'.

Groepsaanpak

In Utrecht wordt gewerkt met de Groepsaanpak om criminaliteit en overlast onder jongeren tegen te gaan. Groepen jongeren worden geclassificeerd als hinderlijke, overlastgevende of criminele jeugdgroepen. Jongeren uit deze groepen worden elke zes weken individueel besproken in het verdeel- en monitoroverleg van het Veiligheidshuis. Partners uit de wijk, waaronder de wijkagent, een medewerker van het Jeugd Advies Team (JAT) een daderregisseur van de politie en een vertegenwoordiger van het Openbaar Ministerie (OM) bepalen en monitoren het plan van aanpak van de jongere. Er wordt besloten of het gedrag van de jongere een justitiële of een gemeentelijke aanpak vereist. Bij een justitiële aanpak wordt een jongere besproken in het risico-overleg van het Veiligheidshuis. Bij een gemeentelijke aanpak is het JAT degene die een plan van aanpak opstelt en de jongere toeleidt naar hulpverleningsaanbod.

Professionals gaan bij deze casusbesprekingen na of er mogelijk sprake is van een licht verstandelijke beperking. Hiervoor gebruiken zij een aantal kenmerken; het onderwijs dat zij volgen (speciaal onderwijs, praktijkonderwijs), bekend zijn bij de William Schrikker groep, het hebben van een Wajong-uitkering, ouders of anderen in de familie die een verstandelijke beperking hebben of informatie uit een persoonlijkheidsonderzoek. Een professional noemt dat zij door de ervaring die zij heeft aan een dossier van een jongere kan zien of er sprake is van een licht verstandelijke beperking omdat deze jongeren bepaald gedrag vertonen, op een bepaalde manier omgaan met autoriteiten en door het soort delicten dat zij plegen.

Een licht verstandelijke beperking maakt het lastig om een plan van aanpak voor een jongere op te stellen. Wat professionals opvalt, is dat er vaak veel (korte) hulpverleningstrajecten zijn ingezet op jongeren met een licht verstandelijke beperking. Tijdens de periodes waarin deze jongeren hulp krijgen gaat het goed, daarna vallen ze terug in

hun oude gedrag. Dit doet de professionals vermoeden dat een licht verstandelijke beperking een langduriger aanpak vereist en dat er meer constante hulp voor deze jongeren nodig is, bijvoorbeeld in de vorm van een casemanager. Deze langdurige ondersteuning ontbreekt volgens professionals in het hulpverleningsaanbod. Daarnaast geven professionals aan dat zij een lichte vorm van hulpverlening missen voor jongeren met een licht verstandelijke beperking. Professionals ontbreekt het aan kennis over mogelijk hulpaanbod voor deze doelgroep.

Daarnaast benadrukt een professional dat het signaleren van een licht verstandelijke beperking beter kan. Een vroege signalering door wijkagenten of jongerenwerkers zou wenselijk zijn zodat de begeleiding van deze jongeren tijdig kan worden aangepast.

Criteria interventies voor jongeren met een licht verstandelijke beperking

De criteria die in tabel 1 worden genoemd worden ook door specialisten aangehaald. Zij komen met soortgelijke opmerkingen maar dragen ook nieuwe punten aan.

Volgens specialisten is het vooral belangrijk om bij jongeren met een licht verstandelijke beperking in kleine stappen te werken en veel herhaling te bieden. Daarbij is het nodig om concreet te zijn door bijvoorbeeld korte opdrachten te geven, veel structuur te bieden en te werken met pictogrammen. Specialisten benadrukken dat deze jongeren meer en ook langduriger ondersteuning nodig hebben dan andere jongeren.

Interventies moeten zich richten op het aanleren van sociale vaardigheden en het opbouwen van zelfvertrouwen. Jongeren met een licht verstandelijke beperking moeten weerbaarder worden, nee leren zeggen en gestimuleerd worden om positieve relaties aan te gaan. Belangrijk is om een goede inschatting te maken van het niveau van een jongere, de begeleiding daarop aan te passen en de jongere te ‘empoweren’. Een respondent omschreef dit als volgt;

“Een goede inschatting is nodig, je moet niet alles willen ontnemen, een jongere moet zelf ook geactiveerd worden om te doen wat hij kan. Daar waar de grens ligt is het nodig om ondersteuning te bieden”

Ook het motiveren van jongeren is van belang. Dit kun je doen door aan te sluiten bij wat de jongeren kunnen en willen en bij hun kracht en interesses. Het empoweren van jongeren heeft ook een positieve invloed op hun eigenwaarde en zelfvertrouwen. Dit zelfvertrouwen kan ook bevorderd worden door de jongere zoveel mogelijk te complimenteren en belonen.

Specialisten benadrukken dat extra aandacht nodig is voor generalisatie, dit kan door zoveel mogelijk met natuurlijke situaties en rollenspellen te werken. Zelfmanagement is ook een techniek waarmee generalisatie bevorderd kan worden. Volgens specialisten is zelfevaluatie daarbij voor deze jongeren erg lastig maar wel noodzakelijk ter voorkoming van

recidive. Aangeraden wordt om genoeg tijd te nemen en eerst externe controle uit te oefenen. Instrumenten als een woedethermometer, een levenslijn of een SRC-schema (stimulus-respons-consequentie) kunnen gebruikt worden om de jongere te laten nadenken over zijn eigen gedrag en toekomst. Videoregistratie zou bij zelfmanagement heel verhelderend kunnen zijn, de spiegel die deze jongeren nodig hebben.

NPT

Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer is een intensief project bedoeld voor jongeren tussen de 16 en 24 jaar die vanuit detentie weer terugkeren naar de maatschappij. Deze jongeren hebben minimaal drie maanden vastgezet en meerdere delicten gepleegd waarvan minimaal één zwaarder delict. In Utrecht worden ook wel jongeren toegelaten die al een periode vrij zijn of jongeren die in het Veiligheidshuis worden besproken.

NPT voldoet aan een aantal genoemde criteria voor interventies voor jongeren met een licht verstandelijke beperking en is daardoor mogelijk geschikt voor deze doelgroep. Een groot voordeel is dat hulpverleners van NPT veel tijd beschikbaar hebben om jongeren op een intensieve manier te ondersteunen. De hulpverlener besteed gemiddeld acht uur per week aan een jongere en neemt een ondersteunende, coachende rol in.

Voorafgaand aan het traject vindt screening plaats om te bekijken of het project bij de jongere past. Samen met de jongere worden doelen opgesteld, deze worden concreet geformuleerd en onderverdeeld in kleine stappen. Het is mogelijk om aan de sociale vaardigheden van jongeren te werken, hierbij wordt geen gebruik gemaakt van specifieke trainingen, maar vaardigheden worden geoefend in de praktijk of met behulp van rollenspellen. Kleine succeservaringen en complimenten dienen als beloningen waarbij uiteindelijk wordt toegewerkt naar intrinsieke motivatie en zelfvertrouwen.

De methodiek zet in op het veranderen van denkpatronen, vaardigheden en gedrag. De interventies die hiervoor gebruikt worden zijn gebaseerd op het Coping-relapse model, dit is een doorontwikkeld leertheoretisch model. Instrumenten als een levenslijn of SRC-schema's (stimulus-respons-consequentie) worden gebruikt om inzicht te krijgen in gedachtepatronen of gedragingen van jongeren. Op deze manier wordt de functionaliteit van het gedrag in kaart gebracht. Een professional gaf het volgende voorbeeld;

“Als een jongen heel sterk beïnvloed wordt door zijn vrienden dan probeer je hem in te laten zien wat hem dat oplevert. Is dat zelfrespect, is dat erbij horen, is dat een kick?”

Een reden waarom NPT mogelijk niet geschikt is voor jongeren met een licht verstandelijke beperking is dat er voornamelijk gebruik wordt gemaakt van cognitieve interventies om de denkpatronen, vaardigheden en het gedrag van jongeren te veranderen. Deze cognitieve

interventies lijken niet geschikt te zijn voor jongeren met een licht verstandelijke beperking omdat deze interventies vereisen dat je de consequenties van je gedrag in kunt zien. Een IQ-score onder de 70 is dan ook een contra-indicatie voor NPT, wel wordt hier soepel mee omgegaan. Het volgende citaat geeft dit weer;

“We kijken heel erg naar jongere zelf in plaats van naar het cijfer op papier, hoe zo’n jongen verder is en zijn probleemgebieden.”

Het niveau van de jongere bepaalt de vorm van de begeleiding, het is bijvoorbeeld mogelijk om cognitieve interventies op te splitsen in meerdere kleine stappen. Professionals erkennen echter het belang van een variant van NPT welke ook geschikt is voor jongeren met een licht verstandelijke beperking. Er is dan ook een variant ontwikkeld die is aangepast op deze jongeren en minder gebruik maakt van cognitieve interventies.

Titan

Titan is een resocialiseringstraject met eigen dagbesteding (hout, groen, metaal, beeld en geluid en botenbouw) als middel om jongeren weer te laten participeren in de maatschappij. Titan richt zich op jongeren tussen de 16 en 23 die geen werk of andere zinvolle dagbesteding hebben, geen opleiding volgen, geen gestructureerd dag- en nachtritme hebben en in aanraking zijn geweest met politie of justitie. Een mentor- jobcoach wordt gekoppeld aan een jongere op basis van persoonskenmerken. Gedurende een jaar begeleidt deze mentor- jobcoach de jongere bij het vinden van een baan of opleiding met als doel de jongere zelfstandig te laten functioneren in de maatschappij. Hierna volgt nog een halfjaar nazorg.

Titan lijkt voldoende componenten te bevatten om werkzaam te zijn voor jongeren met een licht verstandelijke beperking. Hulpverleners maken gebruik van veel herhaling, kleine stappen en duidelijke opdrachten om met de jongeren te werken aan het bereiken van hun doelen. In tegenstelling tot NPT wordt bij Titan wel gebruik gemaakt van specifieke trainingen. Voorbeelden hiervan zijn een sociale vaardigheidstraining, een training schoolse vaardigheden, een training agressiebeheersing of een training budgetteren. Ook zijn er wekelijks groepstrainingen waarin een thema centraal staat. Professionals benadrukken dat het van belang is om bij deze groepstrainingen rekening te houden met groepsveiligheid.

Naast trainingen worden ook rollenspellen ingezet om jongeren te leren hoe zij zich in bepaalde situaties kunnen gedragen. Ook de dagbesteding op de werkplaats is voor de jongeren een manier om hun gedrag te oefenen, de werksituatie wordt hier zo goed mogelijk nagebootst.

Motivatie en het opbouwen van zelfvertrouwen spelen een centrale rol binnen Titan. Hier wordt aan gewerkt door motivatietrainingen en het belonen van jongeren door middel

van certificaten, maar ook door de jongere te empoweren. De mentor- jobcoach doet dit door te benadrukken wat de jongere goed doet en door de jongere te laten inzien dat hij zelf verantwoordelijk is voor het behalen van zijn eigen doelen. Zelfbeloning speelt hierbij ook een rol. Een professional omschrijft dit als volgt;

“Jongeren moeten niet voor Titan komen of voor een ander organisatiedoel maar voor hun eigen doelen. Jongeren rijden zelf de kar en Titan duwt hem af en toe aan. En dan zie je na een tijdje dat ze inzien van ‘Ja.. dat heb ik eigenlijk wel goed gedaan!’”

IOH

Intensieve Outreachende Hulpverlening is een preventief project en richt zich op jongeren tussen de 12 en 23 jaar die problemen ondervinden op ten minste drie leefgebieden. IOH bestaat uit drie maanden intensieve begeleiding en drie maanden nazorg.

IOH bevat een aantal componenten die de werkzaamheid van interventies voor jongeren met een licht verstandelijke beperking verhogen. Samen met de jongere stelt de hulpverlener aan de hand van een levenslijn doelen op, deze worden onderverdeeld in kleine stappen. De hulpverlener probeert de jongere vaardigheden en kennis bij te brengen die nodig zijn om zijn doelen te behalen. Een hulpverlener kan bijvoorbeeld werken aan de sociale vaardigheden van een jongere door het spelen van rollenspellen. Ook is er voldoende aandacht voor het opbouwen van zelfvertrouwen en het motiveren van jongeren door de positieve punten van jongeren te benadrukken en de jongere te stimuleren om te doen waar hij goed in is. Het is ook mogelijk de jonger zichzelf te laten complimenteren. Een professional omschrijft dit als volgt;

”Je moet de jongere laten weten dat je als hulpverlener slechts een steunpilaar bent en dat jongere het zelf doet!”

IOH lijkt echter niet geschikt te zijn voor jongeren met een licht verstandelijke beperking. Het project is dan ook bedoeld voor jongeren met een IQ-score boven de 70. De beschikbare tijd binnen dit project is te kort om echt wat te kunnen bereiken bij jongeren met een lager IQ. Daarnaast hebben hulpverleners te weinig expertise om deze jongeren de juiste begeleiding te kunnen bieden. Het volgende citaat illustreert dit;

“Het is niet aan mij om jongeren met een IQ van 50 of 60 te begeleiden, die hebben gewoon speciale begeleiding nodig. Deze jongeren hebben gewoon ontzettend veel tijd nodig, één op één. En iemand die ze daarin echt goed kan bijhouden en begeleiden, echt een coachfiguur. “

Conclusie en discussie

Dit onderzoek richtte zich op het vergroten van kennis over jongeren met een licht verstandelijke beperking die overlastgevend en crimineel gedrag vertonen om daarmee mogelijk de Utrechtse aanpak te verbeteren. Generalisatie van de gevonden resultaten is

beperkt door het lage aantal respondenten. Wel is gebruik gemaakt van verschillende bronnen, dit heeft de betrouwbaarheid van de resultaten verhoogd.

Uit dit onderzoek komt naar voren dat jongeren met een licht verstandelijke beperking risicofactoren vertonen op verschillende gebieden waaronder school en gezin. Zij hebben moeite met sociale vaardigheden en weinig zelfvertrouwen waardoor zij kwetsbaar zijn voor de invloed van delinquente vrienden. Zij worden door deze vrienden vaak ingezet bij criminele activiteiten. Uit de literatuur zijn een aantal criteria voortgekomen voor interventies voor jongeren met een licht verstandelijke beperking. In dit onderzoek zijn deze criteria bevestigd en aangevuld door specialisten, een overzicht is te vinden in tabel 2.

Tabel 2: Aangevulde criteria voor interventies voor jongeren met een licht verstandelijke beperking

Criteria interventies voor jongeren met een licht verstandelijke beperking;

- Meer en langduriger ondersteuning,
- Aanleren van sociale vaardigheden en opbouwen van zelfvertrouwen,
- Extra aandacht voor generalisatie, door nabootsen natuurlijke situatie (rollenspellen) of zelfmanagementtechnieken (eventueel in combinatie met video-opnamen),
- Veel herhaling, structuur, veiligheid en concretisering,
- Kleine stappen, korte opdrachten en pictogrammen,
- Empowerment door aansluiting op sociaal emotioneel functioneren en niveau jongere.

Deze criteria zijn gebruikt om te bekijken of de Utrechtse aanpak van criminaliteit en overlast ook geschikt is voor jongeren met een licht verstandelijke beperking.

Een belangrijk punt dat uit de resultaten van dit onderzoek naar voren komt is dat de signalering van jongeren met een licht verstandelijke beperking te wensen overlaat. Professionals vinden het lastig om jongeren met een licht verstandelijke beperking als zodanig te herkennen doordat zij erg streetwise overkomen en hun beperking verbergen. Daarbij komt dat er onder professionals geen consensus bestaat over classificatie van een licht verstandelijke beperking. Verschillende indelingen op basis van IQ-scores worden gehanteerd en sommige professionals rekenen ook zwakbegaafde jongeren tot de categorie licht verstandelijk beperkt. Het niet tijdig signaleren van een licht verstandelijke beperking is zorgelijk omdat dit de kans vergroot dat jongeren niet bij het juiste behandelaanbod terecht komen (Hassan & Gordon, 2003). Ook blijkt dat toeleiders het lastig vinden om een goed plan van aanpak op te stellen voor jongeren met een licht verstandelijke beperking. Toeleiders

hebben weinig kennis van mogelijk hulpaanbod en missen een lichte vorm van begeleiding en een mogelijkheid tot lange ondersteuning.

Voor dit onderzoek zijn drie projecten onderzocht, namelijk IOH, Titan en NPT. IOH is een preventieve vorm van hulpverlening welke zich gedurende drie maanden richt op het werken aan problemen op verschillende leefgebieden. Hoewel IOH genoeg componenten bevat die de werkzaamheid van interventies voor jongeren met een licht verstandelijke beperking verhogen is het project niet geschikt voor jongeren met een licht verstandelijke beperking. De beschikbare tijd binnen dit traject is te kort om echt wat te kunnen bereiken hulpverleners hebben te weinig expertise om de juiste begeleiding te kunnen bieden. Langere en daarmee ook zwaardere trajecten binnen de groepsaanpak zijn Titan en NPT. Titan lijkt voldoende componenten te bevatten om werkzaam te zijn voor jongeren met een licht verstandelijke beperking. Ook NPT is mogelijk geschikt voor deze doelgroep. Hulpverleners hebben veel tijd beschikbaar om jongeren op een intensieve manier te ondersteunen. De methodiek is echter gebaseerd op het gebruik van cognitieve interventies welke niet geschikt zijn voor jongeren met een licht verstandelijke beperking.

Er zijn een aantal maatregelen die genomen kunnen worden om de Utrechtse aanpak van criminaliteit en overlast door jongeren met een licht verstandelijke beperking te verbeteren. Een eerste maatregel is het verbeteren van de signalering van jongeren met een licht verstandelijke beperking. Deze signalering lijkt te worden bemoeilijkt doordat er zowel in de literatuur als onder professionals geen consensus bestaat over de classificatie van een licht verstandelijke beperking. Verschillende indelingen op basis van IQ-scores worden gehanteerd. Het is daarom nodig om de definitie en classificatie van een licht verstandelijke beperking te verduidelijken. Afgewogen kan worden in hoeverre hierin een rol voor IQ-scores is weggelegd. Een licht verstandelijke beperking kenmerkt zich namelijk niet alleen door lage cognitieve vermogens maar juist ook door problematisch sociaal functioneren. Dit sociaal functioneren speelt volgens de DSM-IV zelfs een doorslaggevende rol. Mensen met een laag IQ en een hoge mate van sociale redzaamheid of sociaal aanpassingsvermogen, hebben geen verstandelijke beperking (APA, 1994). Het waarnemen van sociaal functioneren is echter lastig. Er zijn weinig tot geen meetinstrumenten beschikbaar waarmee het sociale functioneren van een persoon kan worden vastgesteld (Wallander, Dekker en Koot, 2003). Ponsioen, Pesch en Harder (2006) pleiten daarom voor het gebruik van een IQ-test als signaleringsinstrument, een lage score op een IQ-test kan fungeren als een aanwijzing voor leer- en aanpassingsproblemen welke nader onderzocht moeten worden. Nadelig aan IQ-testen is dat ze veel tijd kosten. Wat nodig is om de signalering te verbeteren is een instrument dat door een breed scala aan professionals gebruikt kan worden en waarmee op snelle en

doeltreffende manier kan worden gescreend of er mogelijk sprake is van een licht verstandelijke beperking. Daarna kan worden besloten om uitgebreide tests af te nemen. Een voorbeeld van een instrument dat mogelijk geschikt is, is de Hayes Ability Screening Index (HASI). Met dit instrument kan in 5 tot 10 minuten aan de hand van een aantal simpele opdrachten (zoals het tekenen van een klok, achterwaarts spellen en het oplossen van een puzzel) gescreend worden of er mogelijk sprake is van een licht verstandelijke beperking (Hayes, 2006). Aanbevolen wordt om te onderzoeken of het mogelijk is om dit instrument in te zetten. Wijkagenten en jongerenwerkers zouden hier bijvoorbeeld gebruik van kunnen maken zodat een licht verstandelijke beperking op tijd bij jongeren wordt gesignaleerd.

Naast gebrekkige signalering blijkt uit dit onderzoek ook dat het ontbreekt aan een preventieve, lichte vorm van begeleiding voor jongeren met een licht verstandelijke beperking. Een tweede maatregel die genomen kan worden om is dan ook de mogelijkheid te onderzoeken hoe preventie verbreed kan worden. Één van de mogelijkheden daartoe zou kunnen zijn om te onderzoeken of het project IOH aangepast kan worden. Aanpassingen kunnen zich dan richten op de lengte en intensiteit van het project en op deskundigheidsbevordering van hulpverleners. Het voordeel van het aanpassen van een bestaand project is dat dit minder tijd en kosten met zich mee brengt.

Een derde maatregel die genomen kan worden richt zich op het bieden van langdurige ondersteuning van jongeren met een licht verstandelijke beperking. Het valt op dat er bij jongeren met een licht verstandelijke beperking vaak veel (korte) hulpverleningstrajecten zijn ingezet. Gedurende de periodes van hulp gaat het goed met deze jongeren, daarna vallen zij weer terug in hun oude gedrag. Dit doet vermoeden dat er een mogelijkheid tot lange ondersteuning ontbreekt. Een van de suggesties die professionals doen om langdurige ondersteuning vorm te geven is het inzetten van casemanagement. Aanbevolen wordt dan ook om te onderzoeken of het mogelijk is om casemanagers in te zetten die regelmatig contact met de jongeren hebben en de jongeren ondersteuning bieden bij het dagelijks leven.

Literatuurlijst

- APA (American Psychiatric Association) (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders, Fourth Edition*. A.P.A., Washington D.C.
- Bleeker, J.K., Beek, D.T van der & Molen, H.T. van der (1990). Effecten van een Sociaal Redzaamheidsprogramma voor Zwakbegaafde Jongeren (II). *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 29, 309-324.

- Boeije, H. (2005). *Analyseren in kwalitatief onderzoek, denken en doen*. Hoofddorp: Boom Onderwijs.
- Carr, M.B., & Vandiver, T.A. (2001). Risk and protective factors among youth offenders. *Adolescence*, 36, 409-426.
- Cohen, M.A., Bowles, R. (2009). *Handbook of Quantitative Criminology*. Springer New York.
- Collot d'Escury, A. (2005). Sociale vaardigheden in perspectief. Kunnen LVG jongeren perspectief nemen? *Onderzoek & praktijk*, 2, 33-38.
- Cooke, D. J. & Michie, C. (2002) Towards valid cross-cultural measures of risk. In R. Corrado., R. Roesch, S.D. Hart & J. Gierowski, *Multi-problem violent youth: a foundation for comparative research on needs, interventions, and outcomes*. Amsterdam: IOS Press.
- Davis, L. (2005). *People with Intellectual Disabilities in the Criminal Justice System: Victims and Suspects The Arc of the United States*, Silver Springs, MD.
- Didden, R. (2006). *In perspectief. Gedragsproblemen, psychiatrische stoornissen en lichte verstandelijke beperking*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Dishion, T.J., McCord, J. & Poulin, F. (1999). When interventions harm. Peer groups and problem behavior. *American Psychologist*, 54, 755-764.
- Dösen, A. (2005). *Psychische stoornissen, gedragsproblemen en verstandelijke handicap, een integratieve benadering bij kinderen en volwassenen*. Van Gorcum.
- Elias, C.L., & Nieuwenhuijzen, M. van (2001). Competentiebeleving en sociale informatieverwerking bij licht verstandelijk gehandicapte kinderen. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek* 40, 611-619.
- Embregts, P.J.C.M. (2000). Effectiveness of video feedback and self-management on inappropriate social behaviour of youth with mild mental retardation. *Research in developmental disabilities*, 21, 409-423.
- Embregts, P.J.C.M. (2002). Effects of video feedback on social behaviour of young people with mild intellectual disabilities and staff responses. *International journal of disability, development and education*. 49, 105-116.

- Embregts, P.J.C.M. (2003). Using self-management, video feedback and graphic feedback to improve social behaviour of youth with mild mental retardation. *Education and training in developmental disabilities*, 38, 283-295.
- Embregts, P.J.C.M. (2006). *Toepassing van procedures van zelfmanagement bij jeugdigen met een licht verstandelijk beperking*. In: R. Didden . *In Perspectief*, Houten: Bohn, Stafleu & Van Loghum.
- Ferretti, R. P., Cavalier, A. R., Murphy, M. J., & Murphy, R. (1993). The self-management of skills by persons with mental retardation. *Research in Developmental Disabilities*, 14, 189-205.
- Freeman, S.F.N. (2000). Academic and social attainments of children with mental retardation in general education and special education settings. *Remedial and Special Education*, 21, 3-20.
- Gemeente Amsterdam (2009). Jaarplan 2009 Jeugd en Veiligheid. *Stadsdeel Centrum*.
- Gottfredson, D.C. (2001). *Schools and Delinquency*. Cambridge University Press.
- Hassan, S. & Gordon, R.M. (2003). *Developmental Disability, Crime and Criminal Justice: A Literature Review*. Vancouver, British Columbia Association for Community Living.
- Hayes, S. (2006). Early intervention or early incarceration? *Behavioural Sciences in Medicine*, University of Sydney.
- Hendriks, J., Rutten, E.A., Stams, G.J.J.M., & Brugman, D. (2006). De Mol graaft naar het geweten: De ontwikkeling van een nieuw meetinstrument. In L. Le Sage, H. Stegge, & J.W. Steutel, *Jeugddelinquentie en Gewetensontwikkeling* (66-78). Amsterdam: SWP.
- Hermkens, P.L.J., (1983). *Oordelen over de rechtvaardigheid van inkomens*. Utrecht: Rijksuniversiteit Utrecht
- Hirschi, T. (1969). Causes of delinquenc. In: E. Lissenberg, S. van Ruller & R. van Swaaningen. *Tegen de regels IV, een inleiding in de criminologie*. Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Holland, T., Clare, I.C.H., Mukhopadhyay, T. (2002). Prevalence of 'criminal offending' by men and women with intellectual disability and the characteristics of 'offenders': implications for research and service development, *Journal of Intellectual Disability Research*, 46, 6-20.

- Janssens, J., Muller, L. (2005). *Mogelijkheden van videohulpverlening binnen de zorg voor jongeren met een licht verstandelijke beperking*. In: R. Didden . *In Perspectief*, Houten: Bohn, Stafleu & Van Loghum.
- Kern, L., Wacker, D.P., Mace, F.C., Falk, G.D., Dunlap, G., Kromrey, J.D., (1995). Improving the peer interactions of students with emotional and behavioral disorders through self-evaluation procedures: a component analysis and group application. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 28, 47-59.
- Koegel R.L. & Koegel L.K. (1990). Extended reductions in stereotypic behavior of students with autism through a self-management treatment package. *Journal of Applied Behavior Analysis* 23, 119–127.
- Koolhof, R., Loeber, R., Collot d'Escury, A. (2007). Eerst tot tien tellen! Of is dat voor LVG jongeren niet genoeg? Is de LVG-jongere extra kwetsbaar om delinquent gedrag te ontwikkelen? *Onderzoek & Praktijk*, 5, 15-19.
- Koolhof, R., Loeber, R., Wei, E.H., Pardini, D. and D'Escury, A.C. 2007. Inhibition deficits of serious delinquent boys of low intelligence. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 17, 274-292.
- Koops, W. & Orobio de Castro, B. (2005). Ontwikkelingspsychologen op zoek naar oorzaken van jeugddelinquentie; nieuwe trajecten naar kennis. *Justitiële Verkenningen*, 5, 49-66.
- Laan, P.H. van der (2001). Politiele en justitiële interventies bij gewelddadige en ernstig delinquente jongeren. In: R. Loeber, W. Slot & J.A. Sergeant. *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie. Omvang, oorzaken en interventies* (319-344). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Lindsay, W.R., (2002). Integration of recent reviews on offenders with intellectual disabilities. *Journal of applied research in intellectual disabilities*, 15, 111-119.
- Loeber, R., Slot, N.W., Sergeant, J.A. (2001). *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie. Omvang, oorzaken en interventies*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Merton, R.K. (1938). Social Structure and Anomie. In: E. Lissenberg, S. van Ruller & R. van Swaaningen. *Tegen de regels IV, een inleiding in de criminologie*. Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Misra, A. (1992). Generalization of social skills through self-monitoring by adults with mild mental retardation. *Exceptional Children* 58, 495–507.

- Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-limited and life-cycle-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychology Review*, 100, 674-701.
- Nijboer, J.A. (1997). *Delinquentie en Dwang, Ontwikkeling van delinquent gedrag bij leerlingen van het voortgezet onderwijs*, vakgroep Criminologie, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Groningen.
- Nuytiens, A., Brolet, C. (2008). *De sociaaleconomische context van jeugdcriminaliteit*. In: I. Weijers & C. Eliaerts. *Jeugdcriminologie, achtergronden van jeugdcriminaliteit* (127-142). Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Ponsioen, A.J.G.B., Pesch, W. & Harder, P. (2006). Licht verstandelijk gehandicapte kinderen en de hardnekkige mythe van een IQ-score. *Onderzoek & Praktijk* 4, 29-34.
- Pijnenburg, M., Vosman, F. (1996). Tegendraadse levensvisies. *Visies in de gezondheidszorg op leven en lijden onder druk*, Assen, 8-12.
- Stoll, J., Bruinsma, W., Konijn, C. (2004). *Nieuwe cliënten voor bureau jeugdzorg? : jeugdigen met meervoudige problemen waaronder een lichte verstandelijke beperking en instrumenten voor herkenning en signalering*, NIZW, Utrecht.
- Van Nieuwenhuijzen, M., Bijman, E.R., Lamberix, I.C.W., Wijnroks, L., Orobio de Castro, B., Vermeer, A. & Matthys, W. (2005) Do children do what they say? Responses to hypothetical and real-life social problems in children with mild intellectual disabilities and behaviour problems. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49, 419-433.
- Van Nieuwenhuijzen, M. van & Orobio de Castro, B. & Matthys, W. (2006). Problematiek en behandeling van LVG jeugdigen. Een literatuurreview. *Nederlands Tijdschrift voor de zorg aan mensen met Verstandelijke Beperkingen (NTZ)*, 32, 211-229.
- Vance, J.E., Bowen, N.K., Fernandez, G. & Thompson, S. (2002) Risk and protective factors as predictors of outcome in adolescents with psychiatric disorder and aggression. *Journal of the American academy on child and adolescent psychiatry*, 41, 36-43.
- Veerman, J.W., Janssens, J.M.A.M. & Delicat, J.W. (2004). *Opvoeden in onmacht, of ??? Een meta-analyse van 17 methodieken voor intensieve pedagogische thuishulp bij normovertredend gedrag*, WODC, KU Nijmegen.
- Vettenburg, N. (1988). *School en probleemgedrag: Kansen en risico's: Onderzoek in opdracht van de Minister van Onderwijs*. Leuven: KUL.

Wallander, J.L., Dekker, M.C., & Koot, H.M. (2003). Psychopathology in children and adolescents with intellectual disability: Measurement, prevalence, course and risk. In: J. Stoll, W. Bruinsma & C. Konijn. *Nieuwe cliënten voor bureau jeugdzorg? Jeugdigen met meervoudige problemen waaronder een lichte verstandelijke beperking en instrumenten voor herkenning en signalering*, NIZW, Utrecht.

Wuyts, B. (1998). *Een zoektocht naar gelijkwaardigheid, verhalen en visies*. Feniks Avelgem.

Bijlagen

Vignetten

Tim is 15-jarige jongen die sinds een jaar bij politie in beeld is als lid van een overlastgevende geprioriteerde jeugdgroep. De groep waar hij toe behoort gedraagt zich uitdagend tegenover buurtbewoners en politie. Ze maken veel lawaai, vernielen bushokjes en vallen mensen lastig. Het is onduidelijk of Tim ook zulk gedrag vertoont of dat hij alleen zijdelings betrokken is. Wel is Tim een keer opgepakt voor het rijden zonder rijbewijs. De wijkagent geeft aan dat hij geen hoogte kan krijgen van Tim, hij neemt een nonchalante en onaantastbare houding aan. De ouders van Tim willen niet meewerken aan vrijwillige gezinsbegeleiding, vermoed wordt dat bij de moeder van Tim sprake is van een licht verstandelijke beperking.

Bas is een 19-jarige jongen die sinds zijn 16^e bekend is bij de William Schrikker Groep. De William Schrikker Groep heeft een intelligentietest afgenomen bij Bas, daaruit bleek dat er sprake is van een licht verstandelijke beperking. Bas en zijn ouders erkennen deze beperking niet, hij is toch niet gek? De ouders van Bas kunnen hem niet de ondersteuning bieden die hij nodig heeft. Zijn moeder heeft geen gezag over haar kinderen en is niet daadkrachtig, Bas en zijn jongere broertje kunnen hun gang gaan. Bas is onder andere verdacht van medeplichtigheid aan diefstal uit een auto. Zijn vrienden werden betrapt toen zij een autoradio wilden stelen. Bas hielp hen door hen achterop de fiets mee te nemen. Zijn moeder ontkent dat Bas verkeerde dingen doet en zegt dat hem dingen in zijn schoenen geschoven worden.

Mike is jongen van 18 jaar en woont met zijn ouders, oudere broer en jonger zusje in een grote nieuwbouwwijk in Utrecht. Hij maakt sinds 3 jaar deel uit van een criminele jeugdgroep. Mike heeft meerdere delicten gepleegd. Zo is hij onder andere veroordeeld voor het stelen van een fiets, het lastig vallen van buurtbewoners en betrokkenheid bij het stelen van een autoradio.

De wijkagent omschrijft Mike als een heel onzekere jongen. Hij heeft een wijnvlek op zijn gezicht waar hij zich erg voor schaamt. De wijkagent maakt zich zorgen om Mike, steeds vaker wordt hij gesignaleerd samen met zware criminelen. De wijkagent vermoedt dat Mike gebruikt wordt door deze criminelen en wordt ingezet om bepaalde klusjes op te knappen. Mike lijkt dit zelf niet door te hebben en het wel stoer te vinden wat hij doet.

Ook geeft de wijkagent aan dat hij vindt dat Mike vreemd reageert wanneer hij wordt aangehouden. Hij verzet zich dan zowel fysiek als verbaal, kijkt vreemd uit zijn ogen, luistert niet en de agent vraagt zich af of Mike wel begrijpt wat er tegen hem gezegd wordt.

Mo is een 21- jarige veelpleger. Sinds zijn 13^e is hij bekend bij de politie als lid van een criminele jeugdgroep. De delicten die hij pleegt zijn voornamelijk vermogensdelicten zoals het stelen van fietsen en mobile telefoons en hij heeft meerdere keren bij woningen ingebroken. Mo zegt zelf dat hij de regels kent en weet dat hij verkeerde dingen doet, maar hij laat zich leiden door zijn impulsen en zijn directe behoeften. Hij heeft moeite om zich in te leven in de slachtoffers en spijt toont hij pas achteraf.

Mo heeft 2 jaar onderwijs gevolgd op De Pels maar is hier weggestuurd omdat hij veel spijbelde en een fiets van een docent heeft gestolen. Mo is niet toegelaten op het ROC, zijn ouders zijn hier erg boos om, ze zijn bang dat zijn jongere broertje Mo als voorbeeld ziet en ook 'vervelend' wordt. De ouders van Mo geven aan dat ze niet weten wat ze met hem aan moeten. Ze zeggen dat ze wel willen proberen om hem aan het werk of naar school te krijgen maar ze zijn bang dat hij niet naar hen luistert.